

OSVOJENO PAMĆENJE I POVIJEST – POHVALA ŽIVOTU I RADU MARIJE CRNOBORI

Jelena Lužina: *Marija Crnobori*, eseji o fragmetima, Istarski ogranak DHK-a, Pula, 2016.

Obrazloženje nagrade Zvane Črnja za najbolju hrvatsku knjigu eseja

Jednoglasna dodjela ovogodišnjeg povjerenstva Nagrade „Zvane Črnja“ za najbolju knjigu eseja u 2017. godini Jelene Lužini gotovo da je još jedna nagrada i Mariji Crnobori, jer, kako s pravom kaže recenzent Darko Gašparović, „u slučaju ove monografije riječ je o osobitu djelu koje je proizašlo iz istinske duhovne simbioze dviju osoba“. Simbioze u kojoj se iznova preslaguju i umrežavaju, raspliću i otkrivaju u novom svjetlu poznati i nepoznati detalji, trenuci, odluke, ali i sva raskoš jednog života, ili kako se u nekoliko navrata ponavlja – „životića“. Sretna je prilika da je izniman sadržaj knjige Jelene Lužine „Marija Crnobori“ oblikovan i dizajniran u punoj predmetnosti i ljepoti postajući njezinim sastavnim dijelom (grafička priprema, oblikovanje i prijelom: Gorjan Donev, urednik: Boris Domagoj Biletić).

Uvjerljivim teatrološkim alatima, iskustvom i znanjima teatrologinje, spisateljice i prevoditeljice, Jelena Lužina na sugestivan način piše eseje o fragmentima, memorabilije, epilogu, u svakom slučaju jedinstveni mnemopis – zapis o fabuloznom susretu pod zvijezdama i trajnoj fascinaciji Marijom Crnobori, koja je bila „nesumnjiva glumačka zvijezda i prvakinja najprestižnijih kazališta tadašnje dvadesetdvomilijunske države“.

Situiranje (ispisivanje) glumičina života i rada, koje je dio kolektivnog pamćenja, formatiranje kadrova i slika njezina puta od Istre do Zagreba, od Zagreba do Beograda – jest samo vidljivi dio golema spisateljskog uloga u knjigu koja pisana o Mariji Crnobori i drugima, govori o pamćenju, o njegovoj sigurnosti i nesigurnosti, o važnosti memorije koja je istodobno naša neposredna stvarnost, suvremenost i prošla budućnost.

Riječ je o složenom retoričkom putu govora (i pisanja), koji se sastoji od pažljiva provjeravanja i upisivanja u tekst raznorodnih realija iz života Marije Crnobori. Procesualnost i postupnost odlikuju njezino pismo (stil), koji se sastoji od gonetanja i odgonetanja poznatog i nepoznatog, rečenog i neizrečenog, što se pokazuju kao nova perspektiva tumačenja i konceptualizacije, mjesto otkrića novih uvida i značenja – jer se samo tako spašavamo od prolaznosti i urušivosti onoga što je nakon ugašenog svjetla na pozornici pripalo svijetu nematerijalnog, svijetu sjećanja. Knjigom o Mariji Crnobori autorica Jelena Lužina od postojeće

građe i vlastitog domišljanja, s utisnutim znacima vlastitog pisma, naglašava što i kakve su vrijednosti onoga što je očuvano i što treba sačuvati.

Knjiga ima, čini se, jedini mogući naslov *Marija Crnobori*, jer je autorica upravo s njom, sa svojom temom („njezinom jedinom i jedinstvenom protagonisticom“) dugo razgovarala i pregovarala o knjizi koju sada nagrađujemo, napisala je knjigu o onoj koja je „odbijala svaku pomisao da se o njoj uopće piše nekakva knjiga“. Podnaslov „eseji o fragmentima“ zalog je njihova zajedničkog otpora prema monografiji kao jedinstvenom, potpunom i zaključnom slovu jednog života, jednoga profesionalnog rada, karijere. Autoričino dosljedno raslojavanje strukture monografije (a ona to u svojoj kronologiji i rekonstrukciji, interpretaciji primarne i sekundarne teatrografske građe nesumnjivo jest) i stvaranje „kvadrature kruga“, esejiziranje i fragmentiranje, sretan je podtekst, teorijsko-interpretativni izvod i odgovor onome što se htjelo izbjeći i čemu se na spretan i odlučan način umaklo. Odustalo se od kratkoročnosti „komemorativne knjige“, „herbarija“, „retrospektivne izložbe“ i „nadgrobne ploče“.

Riječ je u teatrološkoj monografiji o iznimnom životu glumice koja je dopuštala da se o njoj misli, govori i piše jedino izvan „ekscenog, kriznog ili dramatičnog“, u „okvirima i granicama (naoko) blještave glumačke profesije“. Jelena Lužina je, pokazujući dosljedno u knjizi poštovanje prema velikoj glumici i prijateljici, čuva suptilno i uporno od napuklina, nedoumica, sumnji i strahova koji su sasvim sigurno plavili i njezin život. Međutim, paradoksalno, vlastitom otporu usprkos, kreira pouzdanu rekonstrukciju „njezine jedinstvene pojave“.

Ono što pripada uzbuđenosti eseja, njegovoj hibridnosti, jesu tragovi i znaci, svjetla na putu ove knjige, koji iskrsavaju, zaranjuju i izranjaju na različitim mjestima kao provodni motivi života Marije Crnobori, primjerice, priča o sestrama Krizmanić, Batušiću, Gavelli ili „saga“ o poeziji i Ivanu Goranu Kovačiću...

Knjiga Jelene Lužine jest objektivna u teatrološkoj upućenosti i opremljenosti, ali jednako strasna i uzbuđujuća intervencija u ono što je već dokumentirano, arhivirano i upisano u tekst o glumici Mariji Crnobori – upućuje nas na to korištenje građe, dokumentacije, precizno vođenje dnevnika glumičina rada, nastupâ u kazalištima na prostoru Jugoslavije, govore o predanosti i upućenosti njihovi brojni razgovori... I, ne na kraju, očigledan je dugogodišnji prijateljski odnos u kojem se puno toga reklo i govorilo, puno toga, na sreću, zapisalo i sačuvalo... Dobili smo opsežnu i bogatu teatrološku knjigu koja je zbog esejističke uvjerljivosti i čitljiva, i zanimljiva, i zavodljiva, koja je tetarološki i ljudski u službi ponovnog ispisivanja jednoga života, stilotematski obilježenog *životića*.

Nagrađena knjiga Jelene Lužine, uza svu ozbiljnost i opsežnost sadržaja, u potpunosti odgovara autoričinoj namjeri da bude živa i da ne bude dosadna, da je objektivna i bez idealiziranja. U narativima, fragmentima, ponavljanjima, parafrazama i referencama, nužnim biografskim i detaljnim rekonstrukcijama – pismo (jezik) jest Jelene Lužine biografem, jest žudnja za tekstem koji će biti vjeran idealima Marije Crnobori, njezinim životnim i radnim praksama. Esejističkim strategijama, tematiziranim esejima (pričama, pričicama, sličicama, narativima, manjim ili većim fragmentima) zagovaraju se dosljedno i, gotovo neupitno, život i rad Marije Crnobori, njezine uloge i njezini statusi na razini obiteljskog, profesionalnog, građanskog i svakog drugog, ljudskog! Rekli bismo da je na djelu ambiciozna i sveobuhvatna rekonstrukcija temeljnog doživljaja svijeta Marije Crnobori, što nužno podrazumijeva i opis njezina unutarnjeg doživljaja svijeta.

Budući da su životne uloge (intimne i javne) nerijetko nerazmrsive, Jelena Lužina ih stanovitom retoričkom kristalizacijom odvaja od tijela vremena i prostora, ona ih u njihovoj višeznačnosti i poliperspektivnosti iznova preslaguje i provjerava, podupire i potvrđuje, što je, paradoksalno, suprotno naravi nepouzdanog esejističkog pisma, njegovoj sposobnosti praćenja i vrednovanja umjetničke (i životne) prakse. Ali, upravo iz spisateljske (ljudske) strasti pratimo povijest jednoga života i povijest jednoga istraživanja, za što je trebalo ne malo hrabrosti i vještine.

Na kraju knjige čitamo u „zapisu, posve osobnom“ Marije Crnobori da: „Svi su ljudi, ljudi. Imaju nos na sredini lica.“. Vjerujemo da smo kao povjerenstvo (Ivan Bošković, Mirko Ćurić i Miroslav Mićanović) jednoglasno dodjeljujući nagradu Jeleni Lužini za knjigu eseja o fragmentima *Marija Crnobori*, uz niz drugih vrijednih i zanimljivih prispjelih naslova na natječaj, zadržali naše „noseve“ na sredini.

*Miroslav Mićanović,
u ime povjerenstva za dodjelu nagrade „Zvane Črnja“*